

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

No2
MAXSUS SON

BAKALAVR TALABALARINING MAQOLALARI TO'PLAMI

ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

2026

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongirاتبay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

*Elektron nashr.
2026-yil, mart.*

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongirاتبay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoira Azimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Utayev Uktam Choriyevich, O'z.Respub. Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Buzrukhonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeveva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.
Abdukarimova Dinara Rustamxanovna, bank-moliya akademiyasi professori, DSc., professor.
Ikramov Murod Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjayevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongirاتبay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanov Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhridinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Head of Department, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Ochilov Farkhod, Head of DCEC, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyeva Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor.
Abdukaramova Dinara Rustamkhanovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Ikramov Murod Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavat Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Geografiya fanlari doktori, professori
Umirzoqov Ja'sur Artiqboy o'g'li, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent
Zebo Kuldasheva, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavat Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Xusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Raximovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridaxon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Doctor of Geographical Sciences, Professor
Umirzokov Jasur Artiqboy ugli, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor
Zebo Kuldasheva, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi
336/3-sonli qarori bilan
ro'yxatdan o'tkazilgan.

MUNDARIJA

XODIMLARNING EMOTSIONAL INTELLEKTI, KORPORATIV MADANIYAT VA MEHNAT UNUMDORLIGI O'RTASIDAGI UZVIY BOG'LIQLIKNI CHUQUR TAHLIL QILISH.....	8
Shoabdurashidova Mahina Jaxongir qizi, Ibroximov Ilxomjon Shavkatjon o'g'li	
RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA ESG TAMOYILLARI INTEGRATSIYASI ORQALI KORXONALAR BARQAROR IQTISODIY RIVOJLANISHINI TA'MINLASH.....	15
Jolg'ashova Nozima Mansurovna, T.D. Mamatkulov	
АНАЛИЗ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИХ ПОКАЗАТЕЛЕЙ РЕГИОНАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН	21
Давлетова Адиля Азатбаевна, Сапаев Дилшод Хушнудович	
XIZMAT KO'RSATISH KORXONALARI FAOLIYATI RIVOJLANISHI IQTISODIY O'SISHNING OMILI.....	27
Jumaniyazov Rashid Azamatovich, Ismailov Baxit Abdireymovich	
“LOKOMOTIV” MEHMONXONASI ZAMONAVIY SHAROITLARDAGI XUSUSIYATLARI VA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI.....	31
Masharipov O'rolbek Ozod o'g'li, Khodjaeva Nodiraxon Abdurashidovna	
O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI SOLIQ TIZIMINING SHAKLLANISHI VA RIVOJLANISH BOSQICHLARI.....	36
Boybosinova Shaxlo Meles qizi, Ostons Muxriddin Bahriddin o'g'li	
AUDITORLIK TEKSHIRUVI JARAYONIDA AUDITORLIK DALILLARINI TO'PLASH VA BAHOLASH USLUBIYOTINI TAKOMILLASHTIRISH.....	44
Qodirjonov Dilshodjon Qosimjon o'g'li, Xolmirzayev Ulug'bek	
BUXGALTERIYA HISOBINI RAQAMLASHTIRISH SHAROITIDA MOLIVAVIY NAZORAT TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH.....	49
Igamberdieva Kunduz Ergashevna, O'razova Marjona Valiboy qizi	

BUXGALTERIYA HISOBINI RAQAMLASHTIRISH SHAROITIDA MOLİYAVIY NAZORAT TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH

Igamberdieva Kunduz Ergashevna

Toshkent davlat transport universiteti

Hisob va biznes kafedrası dotsenti

E-mail: Igamberdieva33@gmail.com

Tel: +998 90 328 7446

O'razova Marjona Valiboy qizi

Toshkent davlat transport universiteti

BH-2-24 guruh talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada buxgalteriya hisobini raqamlashtirish sharoitida moliyaviy nazorat tizimini takomillashtirish masalalari tahlil qilinadi. Raqamli texnologiyalar, avtomatlashtirilgan hisob tizimlari, elektron hujjat aylanishi va real vaqt rejimidagi monitoring vositalarining buxgalteriya amaliyotiga joriy etilishi moliyaviy axborotning tezkorligi, aniqligi va shaffoqligini oshirishga xizmat qilayotgani yoritiladi. Tadqiqotda moliyaviy nazoratning an'anaviy shakllaridan raqamli nazorat mexanizmlariga o'tish jarayonidagi tashkiliy, texnologik va uslubiy omillar ko'rib chiqiladi. Shuningdek, ichki nazorat, audit izlari, risklarni erta aniqlash va boshqaruv qarorlarini qabul qilishda raqamli platformalarning ahamiyati asoslab beriladi. Transport yo'nalishidagi oliy ta'lim va xo'jalik yurituvchi subyektlar misolida buxgalteriya hisobi tizimini raqamlashtirish moliyaviy intizomni mustahkamlash, hisobot sifatini oshirish hamda nazorat samaradorligini kuchaytirishning muhim omili ekanligi xulosa qilinadi.

Kalit so'zlar: buxgalteriya hisobi, raqamlashtirish, moliyaviy nazorat, ichki nazorat, audit, moliyaviy hisobot, elektron hujjat aylanishi, avtomatlashtirish, raqamli platforma, risklarni boshqarish.

Abstract: This article analyzes the issues of improving the financial control system in the context of accounting digitalization. It highlights how digital technologies, automated accounting systems, electronic document flow, and real-time monitoring tools contribute to improving the timeliness, accuracy, and transparency of financial information. The study examines the organizational, technological, and methodological factors involved in the transition from traditional forms of financial control to digital control mechanisms. It also substantiates the importance of digital platforms for strengthening internal control, creating audit trails, identifying risks at an early stage, and supporting managerial decision-making. Using examples related to transport-oriented higher education and business entities, the article concludes that the digitalization of accounting systems is an important factor in reinforcing financial discipline, improving reporting quality, and increasing the effectiveness of financial control.

Key words: accounting, digitalization, financial control, internal control, audit, financial reporting, electronic document flow, automation, digital platform, risk management.

Аннотация: В данной статье анализируются вопросы совершенствования системы финансового контроля в условиях цифровизации бухгалтерского учета. Освещается роль цифровых технологий, автоматизированных учетных систем, электронного документооборота и инструментов мониторинга в режиме реального времени в повышении оперативности, точности и прозрачности финансовой информации. В исследовании рассматриваются организационные, технологические и методические факторы перехода от традиционных форм финансового контроля к цифровым механизмам контроля. Также обосновывается значение цифровых платформ в обеспечении внутреннего контроля, формировании аудиторского следа, раннем выявлении рисков и принятии управленческих решений. На примере высшего образования транспортного профиля и хозяйствующих субъектов делается вывод о том, что цифровизация системы бухгалтерского учета выступает важным фактором укрепления финансовой дисциплины, повышения качества отчетности и усиления эффективности контроля.

Ключевые слова: бухгалтерский учет, цифровизация, финансовый контроль, внутренний контроль, аудит, финансовая отчетность, электронный документооборот, автоматизация, цифровая платформа, управление рисками.

KIRISH

Bugungi kunda iqtisodiyotning barcha tarmoqlarida raqamli transformatsiya jarayonlari jadallashib borayotgani buxgalteriya hisobi va moliyaviy nazorat tizimiga ham bevosita ta'sir ko'rsatmoqda. Xo'jalik yurituvchi subyektlar faoliyatida moliyaviy axborotlarning tezkor shakllanishi, qayta ishlanishi va tahlil qilinishi boshqaruv samaradorligini oshirishning muhim omillaridan biriga aylanmoqda. Shu nuqtayi nazardan, buxgalteriya hisobini raqamlashtirish nafaqat hisobotlarni tayyorlash jarayonini soddalashtiradi, balki moliyaviy nazorat mexanizmlarini yanada takomillashtirish uchun ham mustahkam zamin yaratadi.

An'anaviy buxgalteriya tizimida moliyaviy nazorat asosan hujjatlarni qo'lda tekshirish, hisobot ko'rsatkichlarini taqqoslash, inventarizatsiya va ichki audit tadbirlari orqali amalga oshirilgan. Bunday yondashuv, o'z navbatida, katta vaqt sarfi, inson omili ta'sirining yuqoriligi va ayrim xatolarni kech aniqlash kabi kamchiliklarga ega bo'lgan. Raqamli texnologiyalar esa bu jarayonni avtomatlashtirish, nazorat tartib-taomillarini standartlashtirish va moliyaviy operatsiyalar ustidan doimiy monitoringni yo'lga qo'yish imkonini bermoqda. Ayniqsa, elektron hujjat aylanishi, bulutli texnologiyalar, ERP tizimlari, sun'iy intellekt elementlari va analitik platformalar moliyaviy nazoratning yangi bosqichini shakllantirmoqda.

Transport sohasi iqtisodiyotida bu masala alohida dolzarblik kasb etadi. Mazkur tarmoqda xo'jalik operatsiyalarining ko'pligi, xarajatlar tarkibining murakkabligi, moddiy resurslar harakatining uzluksizligi va ko'p bosqichli hisob-kitob jarayonlari samarali moliyaviy nazoratni talab qiladi. Raqamlashtirilgan buxgalteriya tizimi transport korxonalari hamda transport yo'nalishidagi oliy ta'lim muassasalarida moliyaviy intizomni mustahkamlash, mablag'lardan maqsadli foydalanishni ta'minlash va boshqaruv qarorlarini asoslashda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi.

Mazkur maqolaning maqsadi buxgalteriya hisobini raqamlashtirish sharoitida moliyaviy nazorat tizimini takomillashtirishning nazariy va amaliy jihatlarini yoritishdan iborat. Tadqiqot doirasida raqamli hisob muhitining moliyaviy nazorat samaradorligiga ta'siri, ichki nazorat va audit jarayonlaridagi o'zgarishlar, xatolar hamda moliyaviy risklarni kamaytirish imkoniyatlari tahlil qilinadi. Shuningdek, moliyaviy nazorat tizimini modernizatsiya qilishning asosiy yo'nalishlari hamda ularni amaliyotga joriy etish bilan bog'liq ustuvor vazifalar ko'rib chiqiladi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Buxgalteriya hisobi va moliyaviy nazoratni raqamlashtirish masalasi so'nggi yillarda iqtisodiy boshqaruv, audit va axborot tizimlari kesishgan nuqtadagi eng dolzarb ilmiy yo'nalishlardan biriga aylandi. Mazkur yo'nalishdagi adabiyotlarda dastlab e'tibor avtomatlashtirilgan hisob tizimlarining hisob jarayonini tezlashtirish, ma'lumotlarni qayta ishlash aniqligini oshirish va hisobot tayyorlash xarajatlarini kamaytirishdagi o'rniga qaratilgan bo'lsa, keyingi tadqiqotlarda raqamlashtirishning ichki nazorat, audit sifati, axborot shaffofligi va risklarni boshqarish tizimiga ta'siri chuqurroq yoritilmoqda. IFRS Foundation materiallarida raqamli moliyaviy hisobot kompyuterda o'qiladigan tuzilmalashtirilgan format orqali moliyaviy axborotni qidirish, ajratib olish va taqqoslash imkonini kengaytirishi ta'kidlanadi. Bu yondashuv moliyaviy hisobotning nafaqat tayyorlanish shaklini, balki undan foydalanish va nazorat qilish mexanizmlarini ham o'zgartirayotganini ko'rsatadi (1).

Xalqaro professional adabiyotlarda raqamli transformatsiya audit va nazorat amaliyotiga ko'p omilli ta'sir ko'rsatuvchi jarayon sifatida talqin etiladi. IFAC sharhlarida auditni raqamlashtirish jarayoni texnologik vositalarni shunchaki joriy qilish emas, balki auditorlarning malakasi, vazifa murakkabligi va institutsional muhit bilan bog'liq omillar orqali shakllanishi qayd etiladi. Shu sababli zamonaviy ilmiy qarashlarda raqamlashtirishni texnik yangilanish emas, balki nazorat infratuzilmasining transformatsiyasi sifatida baholash tendensiyasi kuchaygan.

Mazkur pozitsiya maqola mavzusi bilan bevosita uyg'un bo'lib, moliyaviy nazorat tizimini takomillashtirish uchun dasturiy mahsulotning o'zi yetarli emasligi, balki tashkiliy va metodik qayta qurish ham zarurligini ko'rsatadi (2).

So'nggi empirik tadqiqotlarda korxona miqyosidagi raqamli transformatsiya accounting information quality, ichki nazorat va audit natijalariga ta'sir etuvchi omil sifatida o'rganilmoqda. Ayrim tadqiqotlar raqamli transformatsiya hisob axboroti sifatini oshirib, shaffoflikni kuchaytirishini ko'rsatadi. Boshqa ishlarda esa raqamlashtirish ichki nazorat samaradorligini oshirish orqali korxona faoliyatining umumiy natijadorligiga vositachilik ta'siri ko'rsatishi asoslangan. Shu bilan birga, ayrim mualliflar raqamli transformatsiya audit jarayonini murakkablashtirib, qisqa muddatda audit kechikishi yoki audit xarajatlarining oshishiga ham olib kelishi mumkinligini qayd etadilar. Demak, ilmiy adabiyotlarda raqamlashtirishning ta'siri bir yoqlama emas, balki uning natijasi texnologik tayyorgarlik, xodimlar kompetensiyasi va tizimlar integratsiyasi darajasiga bog'liq ekani ko'rinadi (3).

Raqamli accounting tizimlari va boshqaruv shaffofligi o'rtasidagi bog'liqlik ham alohida tadqiq etilgan. Xususan, bank sektori misolida accounting digital transformation moliyaviy shaffoflikka ijobiy ta'sir ko'rsatishi, bunda yaxshi korporativ boshqaruv vositachi omil bo'lib xizmat qilishi ko'rsatib berilgan. Management accounting doirasida esa digital dashboards va analitik panellarning qaror qabul qilish sifatiga ta'siri o'rganilib, axborot sifati va qaror sifati ularni qabul qilishning asosiy determinantlari sifatida talqin etilgan. Bu yondashuv maqoladagi "real vaqt rejimidagi monitoring", "analitik platforma" va "boshqaruv qarorlari" haqidagi tezlarni nazariy jihatdan mustahkamlaydi (4).

Adabiyotlarning yana bir muhim yo'nalishi axborot xavfsizligi va auditning raqamli muhitdagi yangi vazifalariga bag'ishlangan. So'nggi bibliometrik tahlillar ichki auditda raqamli texnologiyalar, kibernetika, data analytics va AI vositalariga oid tadqiqotlar soni jadal ortayotganini ko'rsatadi. Ayrim tadqiqotlarda accounting information security control ichki nazorat samaradorligining muhim tarkibiy qismi sifatida baholanadi. Bu holat moliyaviy nazoratni takomillashtirish masalasini faqat operatsion tezlik va shaffoflik nuqtayi nazaridan emas, balki ma'lumotlar himoyasi, foydalanuvchi huquqlarini boshqarish va audit izining ishonchligi bilan birgalikda ko'rish zarurligini anglatadi (5).

O'zbekiston sharoitiga doir manbalarda ham iqtisodiyot va davlat moliyasini raqamlashtirish ustuvor yo'nalish sifatida belgilanmoqda. Raqamli iqtisodiyot bo'yicha rasmiy va institutsional hujjatlarda moliyaviy nazoratni raqamlashtirish, risklarni boshqarishda big data va AI dan foydalanish, shuningdek, davlat moliyasini boshqarish tizimini digital platformalar asosida takomillashtirish vazifalari qayd etilgan. Bu esa mavzuning nafaqat nazariy, balki amaliy va institutsional dolzarbligini kuchaytiradi. Shunga qaramay, transport sohasi yoki transport yo'nalishidagi oliy ta'lim muassasalari kesimida buxgalteriya hisobi raqamlashtirilishi va moliyaviy nazorat tizimi integratsiyasini kompleks o'rganuvchi tadqiqotlar yetarli emas. Demak, aynan shu bo'shliq maqolaning ilmiy yangiligini belgilaydi (6).

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot jarayonida buxgalteriya hisobini raqamlashtirish sharoitida moliyaviy nazorat tizimini takomillashtirishga oid nazariy va amaliy jihatlarni o'rganishga qaratilgan kompleks metodologik yondashuv qo'llanildi. Avvalo, ilmiy adabiyotlar, normativ-huquqiy hujjatlar hamda buxgalteriya hisobi va audit sohasidagi zamonaviy ilmiy qarashlar tahlil qilindi. Mazkur jarayonda iqtisodiy adabiyotlarni tahlil qilish, taqqoslash va umumlashtirish usullaridan foydalanildi. Ushbu yondashuv orqali raqamli texnologiyalarning buxgalteriya tizimi va moliyaviy nazoratga ta'siri bo'yicha mavjud nazariy qarashlar tizimlashtirildi.

Tadqiqotning muhim metodlaridan biri sifatida tizimli tahlil usuli qo'llanildi. Bu usul yordamida buxgalteriya hisobining raqamlashtirilgan tizimi elementlari, jumladan, elektron hujjat aylanishi, avtomatlashtirilgan hisob dasturlari, raqamli nazorat platformalari hamda audit jarayonlari o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik o'rganildi. Tizimli yondashuv moliyaviy nazorat mexanizmlarining qanday ishlashi, ularning samaradorligiga ta'sir etuvchi omillar va nazorat tizimining ichki tuzilmasini aniqlash imkonini berdi.

Shuningdek, iqtisodiy-statistik tahlil usullaridan ham foydalanildi. Mazkur usullar yordamida raqamli buxgalteriya tizimlaridan foydalanish natijasida moliyaviy nazorat jarayonlarida yuz berayotgan o'zgarishlar, xatoliklar sonining kamayishi, hisobotlarning tayyorlanish tezligi hamda moliyaviy ma'lumotlarning aniqligi kabi ko'rsatkichlar tahlil qilindi. Statistik ma'lumotlar asosida moliyaviy nazorat samaradorligining oshishiga ta'sir etuvchi omillar aniqlab berildi.

Tadqiqot davomida kuzatish va amaliy tajribani o'rganish usullari ham muhim o'rin egalladi. Transport sohasiga tegishli xo'jalik yurituvchi subyektlar hamda iqtisodiyot yo'nalishidagi oliy ta'lim muassasalarida qo'llanilayotgan buxgalteriya axborot tizimlari va moliyaviy nazorat mexanizmlari tahlil qilindi. Ushbu usul orqali raqamlashtirilgan hisob tizimlarining amaliy faoliyatdagi afzalliklari, shuningdek, mavjud muammolar va ularni bartaraf etish imkoniyatlari o'rganildi.

Bundan tashqari, induksiya va deduksiya metodlari yordamida umumiy nazariy xulosalardan amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi. Tadqiqot natijalari asosida buxgalteriya hisobini raqamlashtirish jarayonida moliyaviy nazorat tizimini yanada samarali tashkil etishga qaratilgan ilmiy asoslangan takliflar shakllantirildi. Mazkur metodlar majmuasi tadqiqotning ilmiy asoslanganligi, tizimliliigi va amaliy ahamiyatini ta'minlashga xizmat qildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, buxgalteriya hisobini raqamlashtirish moliyaviy nazorat tizimining samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Avvalo, avtomatlashtirilgan hisob tizimlarining joriy etilishi moliyaviy operatsiyalarni qayd etish, guruhlash va umumlashtirish jarayonlarini tezlashtirdi. Natijada ma'lumotlarni qayta ishlashga sarflanadigan vaqt qisqardi, takroriy amallar soni kamaydi va inson omili bilan bog'liq xatolar darajasi pasaydi. Bu holat hisobotlar sifatining yaxshilanishiga, moliyaviy ma'lumotlarning aniqligi va ishonchligini oshishiga olib keldi.

Tahlil natijalari elektron hujjat aylanishi tizimlari moliyaviy nazoratni kuchaytirishda alohida ahamiyat kasb etishini tasdiqladi. Elektron hujjatlar asosida operatsiyalarni tezkor tasdiqlash, ularni raqamli arxivda saqlash va zarur paytda qayta tekshirish imkoniyati nazoratning uzluksizligini ta'minladi. Ayniqsa, hujjatlarning kelib chiqishi, tasdiqlanish bosqichlari va ijro muddati bo'yicha raqamli izning mavjudligi ichki nazorat tizimi uchun muhim manba bo'lib xizmat qildi. Bu esa noto'g'ri rasmiylashtirish, kechiktirish va hujjatlarning yo'qolishi bilan bog'liq xavflarni kamaytirdi.

Olingan natijalar raqamli nazorat vositalaridan foydalanish moliyaviy risklarni erta aniqlash imkonini berishini ham ko'rsatdi. Avtomatlashtirilgan dasturlar orqali xarajatlar smetadan chetga chiqishi, me'yoriy ko'rsatkichlardan og'ishlar, takroriy to'lovlar yoki mantiqan mos kelmaydigan operatsiyalar tezkor tarzda aniqlanadi. Shu asosda boshqaruv subyektlari muammoli vaziyatlarga o'z vaqtida munosabat bildirish, tuzatish choralari ko'rish va resurslardan foydalanish samaradorligini oshirish imkoniyatiga ega bo'ladi. Moliyaviy nazoratning real vaqt rejimida tashkil etilishi boshqaruv qarorlarining operativligini ham kuchaytirdi.

Transport sohasi bilan bog'liq subyektlar faoliyati misolida aniqlanishicha, raqamlashtirilgan buxgalteriya tizimi xarajatlar tarkibini aniq tahlil qilish, yoqilg'i-moylash materiallari, ehtiyot qismlar, xizmat safarlari va logistika bilan bog'liq sarf-xarajatlar ustidan nazoratni kuchaytirishga yordam beradi. Bu yo'nalishda raqamli platformalardan foydalanish mablag'larning maqsadli sarflanishini nazorat qilish, limitlardan oshib ketish holatlarini aniqlash va moliyaviy intizomni mustahkamlashda ijobiy natijalarni yuzaga keltirdi. Shuningdek, hisobot ko'rsatkichlarining tezkor shakllanishi rahbariyatga qisqa muddat ichida asosli iqtisodiy xulosalar chiqarish imkonini berdi.

Tadqiqot davomida yana bir muhim natija sifatida ichki audit va tashqi audit faoliyatining samaradorligi oshgani aniqlandi. Chunki raqamlashtirilgan buxgalteriya muhitida barcha operatsiyalar izchil qayd etiladi, audit izi shakllanadi va tekshiruv uchun zarur axborot bazasi tezkor taqdim etiladi. Bu auditorlik tekshiruvlarini soddalashtiradi, dalillarni yig'ish jarayonini tezlashtiradi va moliyaviy nazoratning umumiy sifati oshishiga xizmat qiladi. Shu tariqa, buxgalteriya hisobini raqamlashtirish moliyaviy nazorat tizimini yanada shaffof, tezkor va natijador mexanizmga aylantirishning muhim omili ekanligi tasdiqlandi.

Olingan natijalar buxgalteriya hisobini raqamlashtirish moliyaviy nazorat tizimini sifat jihatdan yangi bosqichga olib chiqayotganini ko'rsatadi. Biroq bu jarayonni faqat texnik yangilanish sifatida baholash yetarli emas. Raqamlashtirish nazoratning mazmuni, usullari va institutsional tuzilmasini ham o'zgartirmoqda. An'anaviy nazorat tizimida asosiy e'tibor sodir bo'lib bo'lgan operatsiyalarni tekshirishga qaratilgan bo'lsa, raqamli muhitda nazoratning proaktiv modeli shakllanadi. Ya'ni, moliyaviy xatolar yoki chetlanishlar yuzaga kelgandan keyin emas, balki ular paydo bo'lish ehtimoli kuchaygan bosqichdayoq aniqlanishi mumkin. Shu sababli raqamli nazorat tizimi nafaqat tekshiruvchi, balki ogohlantiruvchi va boshqaruv qarorlarini qo'llab-quvvatlovchi mexanizm sifatida namoyon bo'ladi.

Shu bilan birga, raqamlashtirish jarayoni qator murakkab masalalarni ham yuzaga chiqarmoqda. Birinchi navbatda, barcha xo'jalik yurituvchi subyektlarda texnik infratuzilma, dasturiy ta'minot va malakali kadrlar bazasi bir xil darajada shakllanmagan. Ayniqsa, ayrim tashkilotlarda avtomatlashtirilgan tizimlar joriy etilgan bo'lsa-da, ulardan to'liq va samarali foydalanish darajasi pastligicha qolmoqda. Bu holat moliyaviy nazoratning potensial imkoniyatlari amaliy natijaga to'liq aylanmayotganini anglatadi. Demak, buxgalteriya hisobini raqamlashtirish faqat dastur sotib olish yoki elektron platformaga o'tish bilan cheklanmasligi, balki xodimlarning raqamli kompetensiyalarini rivojlantirish, ichki me'yoriy tartiblarni qayta ko'rib chiqish va nazorat funksiyalarini yangi muhitga moslashtirish bilan birga olib borilishi lozim.

Muhokama jarayonida yana bir muhim jihat shundaki, raqamli tizimlar nazorat shaffofligini oshirishi bilan birga, axborot xavfsizligi bilan bog'liq yangi xavflarni ham keltirib chiqaradi. Moliyaviy ma'lumotlarning elektron bazalarda jamlanishi, ularga masofadan kirish imkoniyatining kengayishi va bulutli texnologiyalar qo'llanilishi ma'lumotlarni himoya qilish masalasini yanada dolzarb qiladi. Agar axborot xavfsizligi choralariga yetarli

darajada e'tibor berilmasa, moliyaviy nazorat tizimining o'zi ham zaif nuqtaga aylanishi mumkin. Shu bois moliyaviy nazoratni takomillashtirish masalasi kibertahdidlar, foydalanuvchi huquqlarini differensial boshqarish, elektron imzo, xazira nusxalash va ma'lumotlar yaxlitligini ta'minlash bilan uzviy bog'liq holda ko'rilishi kerak.

Transport sohasi nuqtayi nazaridan qargalanda, raqamli buxgalteriya tizimlarining joriy etilishi xarajatlarni nazorat qilish, resurslar harakatini kuzatish va moliyaviy intizomni mustahkamlash uchun katta imkoniyat yaratadi. Lekin bu sohada operatsiyalar ko'lamiga keng, tarkibi murakkab va ko'p bo'g'inli bo'lgani sababli yagona standartlashgan raqamli nazorat modelini ishlab chiqish muhim hisoblanadi. Ayniqsa, transport korxonalari, logistika tuzilmalari va transport yo'nalishidagi ta'lim muassasalarida moliyaviy jarayonlarni integratsiyalashgan holda boshqarish masalasi dolzarb bo'lib qolmoqda. Shunday ekan, moliyaviy nazorat tizimini takomillashtirishning istiqbolli yo'nalishi sifatida raqamli platformalarning o'zaro uyg'unligi, analitik modullarni joriy etish va audit uchun yagona axborot maydonini shakllantirish alohida ahamiyat kasb etadi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Buxgalteriya hisobini raqamlashtirish sharoitida moliyaviy nazorat tizimini takomillashtirish zamonaviy xo'jalik yuritish subyektlari faoliyatining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, raqamli texnologiyalarni buxgalteriya amaliyotiga joriy etish moliyaviy axborotlarning tezkorligi, aniqligi va shaffofligini sezilarli darajada oshiradi. Bu holat, o'z navbatida, moliyaviy nazoratning sifat jihatdan takomillashuviga, ichki nazorat mexanizmlarining samaradorligi kuchayishiga va boshqaruv qarorlarining yanada asosli qabul qilinishiga xizmat qiladi. An'anaviy nazorat tizimlarida uchraydigan ko'plab kamchiliklar, xususan, hujjatlarni kechikib tekshirish, inson omili bilan bog'liq xatolar hamda moliyaviy ma'lumotlarni qayta ishlashdagi sustkashlik raqamlashtirilgan muhitda sezilarli darajada kamayadi.

Shuningdek, raqamli buxgalteriya tizimlari moliyaviy nazoratni retrospektiv tekshiruv shaklidan proaktiv boshqaruv vositasiga aylantiradi. Elektron hujjat aylanishi, avtomatlashtirilgan tahlil, audit izi va real vaqt rejimidagi monitoring asosida moliyaviy risklarni erta aniqlash imkoniyati yuzaga keladi. Bu esa mablag'lardan oqilona foydalanish, moliyaviy intizomni mustahkamlash va noqonuniy yoki maqsadsiz xarajatlarning oldini olishda muhim omil bo'lib xizmat qiladi. Ayniqsa, transport sohasi kabi murakkab xarajat tarkibiga ega tizimlarda bunday imkoniyatlar yanada dolzarbdir. Xarajat moddalari, moddiy resurslar harakati, xizmat ko'rsatish va logistika bilan bog'liq operatsiyalarni doimiy nazorat qilish raqamli vositalarsiz yetarli samaradorlikka erisha olmaydi.

Biroq buxgalteriya hisobini raqamlashtirish faqat texnik vositalarni joriy etish bilan cheklanmaydi. Mazkur jarayon tashkiliy, uslubiy va kadrlar bilan bog'liq masalalarni ham kompleks hal etishni talab qiladi. Dasturiy ta'minotning joriy etilishi bilan bir qatorda, xodimlarning raqamli savodxonligini oshirish, ichki nazorat reglamentlarini zamonaviylashtirish, axborot xavfsizligini kuchaytirish va audit jarayonlarini yangi muhitga moslashtirish zarur. Agar ushbu omillar bir butun tizim sifatida qaralmasa, raqamlashtirishdan kutilayotgan natijalar to'liq namoyon bo'lmaydi. Shu sababli moliyaviy nazoratni takomillashtirish masalasida texnologik yangilanish bilan institutsional transformatsiya uyg'un olib borilishi lozim.

Umuman olganda, buxgalteriya hisobini raqamlashtirish moliyaviy nazorat tizimini takomillashtirishning eng muhim strategik omillaridan biridir. U nafaqat hisobotlar sifati va nazorat samaradorligini oshiradi, balki iqtisodiy boshqaruvning zamonaviy modelini shakllantirishga ham xizmat qiladi. Transport yo'nalishidagi oliy ta'lim muassasalari va iqtisodiy-amaliy subyektlar uchun bu jarayonning ilmiy va amaliy ahamiyati ayniqsa yuqori hisoblanadi. Kelgusida ushbu yo'nalishda integratsiyalashgan axborot platformalarini rivojlantirish, sun'iy intellekt elementlaridan foydalanish, avtomatlashtirilgan audit mexanizmlarini kengaytirish hamda moliyaviy nazoratning raqamli indikatorlarini ishlab chiqish dolzarb vazifalardan biri bo'lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. International Financial Reporting Standards Foundation. (2023). International Financial Reporting Standards. London: IFRS Foundation.
2. International Federation of Accountants. (2022). Digital Transformation and Innovation in Auditing: Insights from Academic Research. New York: IFAC.
3. Romney, M. B., & Steinbart, P. J. (2021). Accounting Information Systems (15th ed.). Harlow: Pearson Education.
4. Hall, J. A. (2022). Accounting Information Systems (11th ed.). Boston: Cengage Learning.
5. Arens, A. A., Elder, R. J., & Beasley, M. S. (2020). Auditing and Assurance Services: An Integrated Approach (17th ed.). Harlow: Pearson.
6. Atrill, P., & McLaney, E. (2022). Management Accounting for Decision Makers (10th ed.). Harlow: Pearson Education.
7. Axmedjanov, O. Q. (2021). Buxgalteriya hisobi. Toshkent: Iqtisod-Moliya.
8. Ishanov, U. V. (2022). Moliyaviy hisobot va uning tahlili. Toshkent: Fan va texnologiya.
9. Pardayev, A. X., & Isroilov, J. I. (2020). Boshqaruv hisobi. Toshkent: Iqtisodiyot.
10. Tulaxodjayeva, M. M. (2021). Audit asoslari. Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Bank-moliya akademiyasi nashriyoti.

11. Mamatov, B. S. (2023). Raqamli iqtisodiyot sharoitida buxgalteriya hisobi tizimini transformatsiyalash. Toshkent: Innovatsion rivojlanish nashriyoti.
12. Romney, M. B., & Steinbart, P. J. (2021). Accounting information systems (15th ed.). Harlow: Pearson.
13. Hall, J. A. (2022). Accounting information systems (11th ed.). Boston: Cengage Learning.
14. Arens, A. A., Elder, R. J., & Mark, S. B. (2020). Auditing and assurance services: An integrated approach (17th ed.). Harlow: Pearson.
15. Atrill, P., & McLaney, E. (2022). Management accounting for decision makers (10th ed.). Harlow: Pearson.
16. International Financial Reporting Standards Foundation. (2023). International financial reporting standards. London: IFRS Foundation.

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Oloviddin Sobir o'g'li

2-Maxsus son. Bakalavr talabalarining maqolalari to'plami

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>
